

kozók tanulsággal kísérhetik nyomon a kisebb-nagyobb ütközetek részletekbe menő, elemző leírását, értékelését, a hadjárat egészének stratégiai szempontú feldolgozását. Éppen a forradalom 50. évfordulóján különösen megragadja figyelmünket a szovjet állam életének első éveiben uralkodó politikai és gazdasági viszonyok feltárása, az általi a hadsereg ellátásáért, mozgatásáért, erkölcsi magatartásának alakulásáért felelős ember szempontjából. Társadalomrajzot nem szándékozik adni az író, a haza életének sorsdöntő percében azonban akaratlanul is megnyilvánulnak mindazok az erők, melyek abban az időben a szovjet nép sorsát alakították.

A hadjárat története szoros összefüggést tart az a vonzásokból és taszításokból álló bonyolult hálózattal, mely a szovjet államot, a nyugat- és kelet-európai tőkés országok kormányait, ezek dolgozóit egymással összekötötték. A nagy tablón felvillanó egyéni arcok adnak személyes jelleget az elbeszélésnek, ezek fejezik ki közvetlenül is érzékelhetően az események emberi tartalmát, s ezek világosítanak föl bennünket arról a különbségről, mely a technikai és anyagi ellátottságon túl megteremtette a szovjet állam számára a győzelem feltételeit. Ezek az emberi arcok avatják igazi irodalommal a könyvet, ezekben jut kifejezésre a hadvezér-

nek és az írónak mélységes szeretete hősei — a szó legszorosabb értelmében: hősei — iránt. Nem szórakoztató olvasmány ez, figyelmet és elmélyülést kíván, viszonzásképpen azonban megajándékoz egy sereg eddig teljességgel ismeretlen adattal, s főként megismerteti velünk azokat az emreket, akik visszaverték a világ összeszövetkezett reakcióinak erőinek támadását, megmentették hazájukat a maguk és az emberiség számára, a következő évtizedekben pedig valóra váltották a forradalom által nyújtott lehetőségeket. (Zrinyi Katonai Kiadó 1967.)

K. P.

AZ ÚJ SZOVJET IRODALOM

Tablót nyújtani egy nemzet irodalmáról, különösen ha a szovjet irodalomról van szó, mindig olyan vállalkozás, mely más könyveknél jobban felkelti az olvasó érdeklődését, s egyben elvi-politikai jelentőségű is. Az ötvenedik évforduló fényében különösen megnőtt várakozással vetjük kezünkbe azt az esszégyűjteményt, mely címében is hangsúlyozottan azt ígéri, hogy az új szovjet irodalomról ad hírt. Nos, ha fellapozzuk a tartalomjegyzéket, azt látjuk, hogy a kötetben portréformában bemutatott íróknak legalább a fele nem tartozik szigorú értelemben a szovjet irodalom azon vonulatához, mely egy évtizednyi távol-ságból immár megállapíthatóan új irodalomtörténeti korszakot nyitott. Az íróknak legalább egy harmada pedig semmilyen szempontból sem sorolható a mai szovjet irodalom képviselői közé, hisz nem egy közülük évtizedek óta

halott. Tévedés történt? Nem. Bár vitatható, mégis átgondolt koncepció vezette a kötet szerkesztőit, Kardos Lászlót és Elbert Jánost, a válogatásban. Kardos László bevezetője a szovjet irodalom legújabb vonulatát a következő három csoport szerint tárgyalja: a fiatalok, az öregek és halottak csoportja. Sok megfontolás igazolhatja e tárgyalási módszer helyességét. Igazolhatja az az egyszerű fizikai tény, hogy a húszas évek több alkotójának műve csak az utóbbi években vált ismertté az olvasó előtt, s csak mostanában kezdett hatni; igazolhatja az is, hogy a szovjet szellemi kultúra megújulásában jelentős szerepet játszik a húszas évek rehabilitálása, a húszas évekhez, a forradalom lenini korszakának tiszta forrásaihoz való visszatérés — s még lehetne sorolni a szempontokat, melyek közt nem utolsó helyet foglal el egy inkább *történeti*, mint-

sem *irodalomtörténeti* momentum: az igazságszolgáltatás szándéka sem. Mindez persze nem jelentheti azt, hogy a fiatalokat, öregeket és halottakat irodalomtörténeti kategóriává emeljük, hogy egy olyan kötetben, mely mozaikkoc-kákból igyekszik összerakosgatni a mai szovjet irodalom képét, összemossuk a határokat. Az irodalom nem él a történelemtől független életet, vitatható, hogy mégoly hasonló etikai, ideológiai töltésű korszakok is kezét nyújthatnak egymásnak korok, nemzedékek feje fölött. Mindez persze már nem szorosan a portrégyűjteménnyel kapcsolatos szempont: Az ilyen összefüggések vizsgálatához — mint pl. a húszas és hatvanas évek közötti rokonság aspektusainak, a halottak élő jelenlétének bemutatása — összefüggőbb, elemzőbb tanulmányok alkalmasabbak lennének, mint a portrékra tört megközelítés.

A kötet legtöbb tanulmánya — összhangban a könyv céljával — nem annyira tudományos, objektív hangvételű, mint inkább élménybeszámoló jellegű írás. Valóban a hangszerezésnek ez a módja biztosítja leginkább, hogy kis terjedelemben jellemzőt mondjunk, totális képet nyújtsunk egy íróról, mint Jánosz István *Olesá*-ja, Hidas Antal *Martinov*-ja vagy Lázár István *Nykraszov*-ja bizonyítja. Az „élménybeszámoló” közül, sajátos jellegénél fogva, kiemelkedik Hidas Antal már ismert *Martinov*-portréja, mely nemcsak a szerzőnek az illető költő olvasása közben támadt szubjektív benyomásait mondja el, hanem a személyes ismeretség alapján összefüggő, szeretettel megrajzolt, szép képet ad a költő egész személyiségéről, jól érzékeltetve egyben a szovjet költészet megújulásában betöltött szerepét.

Az esszé-műfaj szubjektívebb jellege nem mindig probléma nélküli. Néha arra csábíthatja a szerzőt, hogy felmentve érezze magát kijelentései bizonyításának kötelessége alól. Ezt láthatjuk — hogy csak egy példát emeljük ki — Hegedűs Géza egyébként megalapozott, sok tekintetben új ismereteket is adó *Lucacsarszkij*-tanulmányának néhány részletében. Hegedűs jól mutatja be a machizmus „kétarcúságát”, azt, hogy miért hatott a forradalmi értelmiség legjelentősebb képviselőire is, de az a kijelentése, hogy a marxista irodalomtudománynak Lukács György mellett *Lucacsarszkij* a legfontosabb megalapozója, bizonyítást érdemelt volna. Hasonlóképpen csak deklaráció marad, hogy a *Lucacsarszkij* fémjelmez szovjet korszak nélkül elképzelhetetlenek a későbbi polgári színházi törekvések.

A kötetnek van számos olyan írása, mely az esszéadta kereteken belül megközelíti az objektív, tudományos tárgyalási módot. Példaként említhetők *Elbert János Paszternák*- és *Jevtusenko*-arcképei. *Elbert Paszternák* és *Jevtusenko* bemutatásával a két költészet problematikáján túlmutató figyelemzetésekkel is szolgál. A szovjet irodalomról alkotott ismereteink egyoldalúságára hívja fel figyelmünket: az első esetben arra, hogy az idősebb generációnak csupán pályája második felét vesszük tekintetbe, az utóbbiban pedig arra, hogy egy magatartást abszolútizálunk, s annak alapján alkotunk képet a költőről. Pedig *Jevtusenko* egyebek mellett formaművész, poeta doctus is, mint *Elbert* szépen bizonyítja.

Hézagpótló értékével, a művek szerkezeti és képi elemeinek kitűnő elemzésével tűnik ki *Bakcsi György Tinyanov*-mértatása, bár több kijelentését inominálni kell. Például azzal kapcsolatban, hogy „akárcsak az idő, a tárgyak értéke is a hozzájuk tapadó emberi képzetektől függ”, alá kell húznunk, hogy a társadalmi idő relativitása, mint általában az idő relativitása, ontológiai jellegű, s ez határozza meg szubjektív tükrözésének, így irodalmi tükrözésének lehetőségeit, sajátosságait.

Sükösd Mihály Pilnyak-járól szólva, dicsérve annak nem egy jó meglátását (pl. annak az antinomiának felfedezését, hogy a dinamikus *Pilnyak* éppen dinamizmusa folytán mennyire híján van a dialektikának), meg kell állapítanunk, hogy *Sükösd*nek könnyű dolga volt. Az irodalmi esszé sikerének az esszé-író kvalitásai mellett összetevője az esszé tárgya is. *Pilnyak*ról könnyebb esszét írni, mint *Szolzenyicin*ről.

Király Gyula Platonov-

Jában, *E. Fehér Pál Szolzenyicin*-jében, *S. Nyíró József Konyeckij*-ában felmerül az ember perspektívája, az individuum filozófiai problémája, az elidegenedés, a magány ábrázolásának kérdése. Érdekes, hogy szerzőink e problémák boncolgatásánál a nyugati irodalom számhájható alkotásai közül csak *Kafkával* szembesítik az írókat, pedig az elidegenedést nem *Kafka* fedezte fel, s a magány nemcsak, s nem is elsősorban az ő témája. Nem filológiai teljességet kérünk itt számon, hanem azt a panorámát, melynek megrajzolása nélkül nem lehet megérteni e fontos problémák szovjet irodalmon belüli jelentésének specifikumát. Bár *E. Fehér Pál Szolzenyicin*-ről szóló korrekt írásában az író szocialista humanizmusát elemezve így is sikerrel mutatja meg: lát-szólagos paradoxon, hogy *Iván Gyenyiszovics* és *társai* a lágerben is emberek maradnak. Epp azért, mert a szovjet társadalom neveltjei.

Rab Zsuzsa Cvetajevá-ról, *Abody Béla Ilf—Petrov*-ról, *Lányi Sarolta Bergholz*-ról, *Kristóf Nagy István Nagihin*-ről, *Sipos István Vinokurov*-ról szóló írásai mellett hadd említsük meg *Koroknai Zsuzsa Tyendrjakov*-ját, mely jól elemzi, hogyan lázad az író a konfliktus nélküli irodalom ellen, *Fehér Ferenc Kazukov*-ját, mely aláhúzza, hogy a szovjet irodalom deherioizáló tendenciája nem egyenlő a dezilluzionizmussal és *Ferenczi László Akszjonov*-ját, mely a nemzedék-problematikát mértéktartóan tárgyalja. A szegedi *Fejér Ádám* a szovjet „új hullám” egész problematikáját néhány sorban is jól felvetve kitűnik objektív ítéleteivel, *Rozsgyesztvenszkij* helyének pontos kijelölésével. Külön kell szólnunk *Garai Gá-*

borról, aki példamutatóan oldja meg a neki jutott nehéz feladatot. Szurkóval vitázva, értő versinterpretációk, formai elemzések meggyőző sorával bizonyítja, hogy Voznyeszenszkij nem a régi formalisták epigonja, hanem a szovjet költészetnek a hagyományokból is táplálkozó jelentős megújítója.

A kötet egészéről még egyszer szólva, feltétlenül méltatni kell azt aényt, hogy az írások többsége, Kardos László bevezető gondolatainak megfelelően, az új szovjet irodalom nagy érdemét látja abban, hogy lemond a közvetlen nevei jellegről. Hogy nem „nevelő”, hanem „emberformáló” irodalom akar lenni.

S bár ebben a kérdésben egyre tisztábban látunk, nem árt a könyv szándékát támogatva itt is leírni: Az irodalom nem iskola. Az irodalom: élet. (Gondolat Könyvkiadó 1967.)

KASSAI
KELEMEN JÁNOS

A SZOVJET REGÉNYIRODALOM ÚJDONSÁGAI RÓL

Ma már nyugodtan megkockáztathatjuk azt a megállapítást, hogy körülbelül egy évtizede új korszak kezdődött a szovjet irodalomban, előnyére változott meg, színesebb, változatosabb lett az irodalmi élet, olyan élénk eszmecserék indultak, amilyenekre a 20-as évek óta nemigen találunk példát. A viták ma is folynak, de eredményességüket már-már veszélyeztette a partnerek türelmetlensége. Többek között éppen erre a veszélyre mutat rá a *Pravda* januári cikke, amelynek célja egyáltalán nem a viták lezárása, hanem termékenyebbé tétele.

A XX. kongresszust követő években egymás után jelentek meg az újszerű, bátran szókimondó művek. Külföldön, így hazánkban is először az új szovjet líra vált széles körben ismertté és kedveltté. A versbarátok hamar megtanulták Jevtusenko, Voznyeszenszkij, Rozsgyesztvenszkij, Vinokurov és Ahmudulina nevét. A drámaírók közül különösen Rozov aratott nagy és megérdemelt sikert az ifjúság társadalmi és etikai problémáival foglalkozó darabjaival. De a próza kedvelői sem panaszkodhattak: Tyendrjakov, Ajtmatov, Bondarev, Kuznyecov, Szolzsenyicin és

Akszjonov egyes művei — hogy csak néhány kiemelkedő nevet említsünk — az irodalmi élet jelentős, nagy visszhangot kiváltó eseményei voltak. Am az új korszakot nem csupán az új nevek felbukkanása jellemzi, hanem az idősebb írók egy részének újjászületése is. Tvardovszkij, Martinov, Solohov, Fegyin és Ehrenburg új munkái csak a líra, a széppróza és a memoáirodalom legmagasabb mércéjével mérhetők. Megváltoztak a pozitív hősről korábban kialakult — vagy inkább mesterségesen kialakított és az írókra oktrojált — elképzelések. A szematizmus fokozatosan átadta helyét — nem minden harc nélkül — a rendkívüli és hétköznapi események igazi (immár nem leszűkített) szocialista realista ábrázolásának. A minden tekintetben hibátlan, „tökélet” jellemek helyét a valódi hősök, a jó szándékú, de esendő, kisebb-nagyobb hibáktól, botlásoktól, megalkuvásoktól korántsem mentes emberek foglalták el.

Tulajdonképpen a pozitív hősről folyó vitához szólnak hozzá azok az új szovjet regények is — Tyitov: *Dacolok a halállal*; Aro-
nov: *A potyautas*; Naszed-

kin: *A hatalmas toprongyosok* —, amelyekről az alábbiakban kívánunk számot adni a *Tiszatáj* olvasóinak. Mindhárom regény a legnépszerűbb szovjet folyóirat, a *Junosztj* hasábjain jelent meg, könyv alakjában eddig még egyik mű sem jutott el hozzánk. Az év legnagyobb irodalmi felfedezése és jó értelemben vett szenzációja kétségkívül Vlagyiszlav Tyitov *Dacolok a halállal* c. kisregénye volt, amelyet időközben négy idegen nyelvre is lefordítottak. A 32 éves luganszki bányamester egy tragikus következményekkel járó szerencsétlenség tette íróvá. Kezdetben az orvosok sem nagyon bíztak felépülésében. Az áramütés okozta súlyos égési sebek miatt először bal, majd néhány nap múlva jobb karjának amputálása válik szükségessé. A beteg a kettős amputáció után lelkileg is teljesen összetörik, nem is kívánja már a felgyógyulást, megváltásnak érezné a halált. De az orvosok, az ápolónők tapintatos és türelmes munkája s főleg felesége önfeláldozó ragaszkodása lassan lelket vernek belé, visszaadják életkedvét. Hirtelen erőfeszítéssel — egy fogai közé szorított ceruzával — megtanul írni, s megírja élete